

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ВИСШ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ

ул. „Цар Калоян“ № 1-а, 1000 София, тел. 986-28-61, 987-55-13,
факс 987-65-14, [e-mail: arch@vas.bg](mailto:arch@vas.bg)

Изх. № 1143

Дата: 03.11.2021 г.

ДО ОБЩОТО СЪБРАНИЕ НА ГРАЖДАНСКА И ТЪРГОВСКА КОЛЕГИЯ НА ВЪРХОВЕН КАСАЦИОНЕН СЪД

СТ А Н О В И Щ Е

НА ВИСШИЯ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ по тълкувателно дело № 1/2021 г.

УВАЖАЕМИ ВЪРХОВНИ КАСАЦИОННИ СЪДИИ,

С Разпореждане на Председателя на ВКС от 18.02.2021 г. е образувано тълкувателно дело № 1/2021 г. по описа на Общото събрание на съдиите от Гражданската и Търговската колегия на ВКС. С разпореждане от 02.04.2021 г. на Председателя на ВКС и след предложение на комисията, определена от него за изготвяне на проект за тълкувателно решение, въпросът, предмет на тълкувателно дело № 1/ 2021 г. по описа на ОСГТК, е редактиран по следния начин:

„При прилагане на разпоредбата на чл. 51, ал. 2 ЗЗД преценката на съда за определяне на справедливото обезщетение за неимуществени вреди от деликт ограничена ли е в рамките на претендираната от

пострадалия с исковата молба сума или размерът на справедливото обезщетение, което се намалява според установеното съпричиняване, не е обусловен от заявената претенция, но не може да се присъди сума, надхвърляща поисканата в петитума?“

На основание чл. 129, ал. 4 от Закона за съдебната власт (ЗСВ) представям на вниманието Ви становище по поставения за тълкуване въпрос, предмет на образуваното тълкувателно дело № 1/2021 г. по описа на ОСГТК на ВКС.

Противоречива практика, мотивирала предложението за тълкувателно решение:

По въпроса е установено наличие на противоречива съдебна практика на състави на Върховния касационен съд по конкретни дела.

Според първото становище по този въпрос, когато ищецът претендира пълно обезщетение за претърпените от него неимуществени вреди, при определяне на размера на обезщетението съдът е обвързан и ограничен от обективизираната в исковата молба оценка на ищеца за справедливия размер на дължимото обезщетение. Той не може да определи по-голям размер на обезщетението и да извърши намаляването по чл. 51, ал. 2 ЗЗД и с оглед на това да уважи изцяло предявения иск.

Аргументите на съставите на ВКС, които поддържат посочената теза, са обобщени в определение № 208/ 21.07.2020 г. по гр. д. № 4485/ 2019 г. по описа на ВКС, ГК, IV г.о. В решение № 78/ 13.11.2017 г. по гр. д. № 60397/ 2016 г. по описа на ВКС, ГК, II г.о. съставът е приел, че при определяне размера на обезщетението съдът е ограничен от обективизираната с исковата молба преценка на самото увредено лице относно справедливия размер на следващото му се обезщетение, чиито рамки не могат да бъдат надхвърляни. Според съставът на ВКС, постановил решение № 208/ 12.05.2020 г. по гр. д. № 4494/ 2018 г. по описа на ВКС, ГК, IV г.о. именно този подход съответства на диспозитивното начало в гражданския процес, което препятства произнасянето на съда извън очертаните от ищеца рамки на предявената претенция.

От друга страна, съгласно възприетото в решение № 577/ 29.11.2010 г. по гр. д. № 1741/ 2009 г. по описа на ВКС, ГК, III г.о. съпричиняването е въпрос на причинно-следствена връзка, която поначало подлежи на доказване като елемент на фактическия състав. Когато пострадалият има принос за настъпването на вредата, установените в процеса обстоятелства

обуславят прилагането на чл. 51 ал. 2 ЗЗД чрез намаляване на обезщетението, за претърпени и предявени с иск неимуществени вреди включително. Намалява се обезщетението, определено по справедливост, когато съдът е възприел за съответен на вредата размер, по-малък от предявения с иска. Спрямо същата величина намаляването се извършва и ако ищецът изрично е обусловил размера на иска си от признание за своя принос, но тогава се съобразява също така предявеният спрямо доказания размер на съпричиняване, а намаляването може и да не доведе до частично отхвърляне на иска. Когато обаче ищецът е заявил и претендира с иска си пълно обезщетение, а принос по чл. 51 ал. 2 ЗЗД се установи по възражение на ответника, съдът не може да приеме размера на иска за основателен изцяло, или за част, различна от установения размер на съпричиняване по съображение, че справедливото обезщетение е по-високо от поисканото. Основание за това разрешение е диспозитивното начало в процеса, съответно недопустимостта да се намалява по чл. 51 ал. 2 ЗЗД обезщетение, което не е поискано. В този случай, а също и когато съдът счита поискания размер за съответен по критерия за справедливост, на намаляване ще подлежи предявеният размер на иска за обезщетяване на неимуществени вреди. Във всички случаи решаващият съд следва да посочи в своите мотиви спрямо коя величина прилага намаляването. Настояването, че, ако не се следва посоченото становище, се нарушава диспозитивното начало, се подчертава и от решение № 42/ 15.05.2017 г. по гр. д. № 60102/ 2016 г. по описа на ВКС, ГК, III г.о.

Според второто становище при преценката на размера на претърпяната неимуществена вреда размерът на заявената от ищеца претенция не е решаващ фактор за определяне на размера на справедливото обезщетяване на претърпените неимуществени вреди, включително при неговото намаляване поради съпричиняване. Определеният от ищеца размер би имал значение единствено с оглед на забраната за присъждане на обезщетение, което нахвърля поисканото.

Тази теза е възприета в решение № 63/ 08.07.2019 г. по т. д. № 2013/ 2018 г. по описа на ВКС, ТК, I т. о. Според състава, постановил това решение, при формиране на преценката относно действителния размер на претърпяната имуществена вреда, респективно на действителния размер на обезщетението, което би репарирало неимуществената вреда, съдът основава становището си на установените факти по делото, релевантни за тази преценка, и излага мотиви, съобразно чл. 236 ал.2 ГПК. Дори в мотивите да е формирал становище относно действителния размер на вредата, до който

искът би бил основателен, дали с диспозитива на решението съдът ще присъди обезщетение и ако го присъди - в какъв размер, зависи от много фактори – наличието на възражения за изтекла погасителна давност, прихващане, съпричиняване на вредоносния резултат и пр. Размерът на заявената претенция не съставлява решаващ фактор при преценката относно действителния размер на вредата, подлежаща на обезщетяване. Този размер има решаващо значение единствено с оглед забраната за присъждане с диспозитива на решението на обезщетение, надхвърлящо петитума. Ако бъде възприета тезата, че редукцията се прилага спрямо претендиращия размер на обезщетението, а не спрямо действителния, то адекватността на тази теза ще следва да се прецени не само спрямо претендиран размер по-малък от действителния, а и при по-голям. Ще следва да се прецени и спрямо имуществена вреда, доколкото чл. 51 ал. 2 ЗЗД е приложим и спрямо нея.

Поради това, при прилагането на чл. 51 ал. 2 ЗЗД, редукцията на обезщетението се прилага към размера, за който искът би бил основателен, ако не би се наложило намаляването му, поради допринасянето от пострадалия за настъпването на вредата, а не към претендиращия. Претендиращият размер има правното значение на горна граница с оглед забраната за присъждане plus petitum, но не и решаващо значение при преценката на действителния размер на претърпяната вреда, който се определя от съда. Дължимият размер е този, до който е намален действителният след прилагането на чл. 51 ал. 2 ЗЗД, но не повече от претендиращия.

1.2. Становище по поставения въпрос:

Висшият адвокатски съвет смята, че отговорът на поставения въпрос трябва да бъде:

Определянето на размера на обезщетението за неимуществени вреди, които са последица от увреждането, и което може да се намали в случай, че уврежданият е допринесъл за настъпването на вредите, не е обусловено от заявената претенция, но не може да се присъди сума, надхвърляща поисканата в петитума на исковата молба.

Съображенията за това са следните:

Съгласно чл. 51, ал. 1 ЗЗД обезщетение се дължи за всички вреди, които са пряка и непосредствена последица от увреждането. То може да бъде намалено, ако увреденият е допринесъл за настъпването на вредите (чл. 51, ал. 2 ЗЗД). Член 52 ЗЗД посочва, че размерът на обезщетението за неимуществени вреди се определя от съда по справедливост. Тази разпоредба безусловно натоварва съда със задължението той сам да определи размера на обезщетението.

Видно и от изложените аргументи от съставите на ВКС, постановили посочените съдебни актове, отговорът на поставения за тълкуване въпрос следва да се сведе основно до съотнасянето на диспозитивното начало в гражданския процес със задължението на съда да определи размера на обезщетението. Преценката за наличието на евентуално съпричиняване от страна на увредения и произтичащото от него намаляване на обезщетението не е решаваща при изясняването на това съотношение.

Разбирането, че съдът е този, който определя размера на обезщетението за неимуществени вреди, както и на размера на компенсацията при евентуалното съпричиняване по своя собствена преценка, независимо от това дали законодателството съдържа разпоредба, подобна на чл. 52 ЗЗД, е безспорно в правната теория. Кожухаров приема, че при определяне на размера на неимуществените вреди съдът е суверенен. „Той е властен да присъди такава сума, която по вътрешно убеждение смята за достатъчна“¹. Според Конов определянето на размера на обезщетението във всеки конкретен случай е възложено на съда, тъй като в областта на неимуществените вреди причинната връзка не е достатъчен критерий за определяне на границите на отговорността. „Съдът ще определи по справедливост обезщетението за неимуществени вреди, а това означава, че подлежат на обезщетяване всички болки и страдания, които са пряка последица от правонарушението, ако това е в съзвучие с принципа на справедливостта“².

Върху обстоятелството, че съдът е свободен в преценката за размера на паричното обезщетение настояват и изследователите при действието на правилата на ЗЗД от 1892 г., независимо от обстоятелството, че извеждат разсъжденията си от правилата на договорната отговорност, тъй като ЗЗД

¹ Кожухаров, А. Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение. Нова редакция и допълнения Петко Попов. С.: Юриспрес/Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2002, с. 328.

² Конов, Т. Основание на гражданската отговорност. - В: Избрани съчинения, С.: Сиела, 2010, с. 104.

(отм.) не съдържа разпоредби във връзка с оценката на обезщетението на неимуществените вреди³.

Според Апостолов в областта на деликтната отговорност съдилищата са обвързани само от основното начало, че размерът на обезщетението трябва да бъде съобразен с тежестта на вината⁴. Когато сравнява степента на вината на двете страни в случай на съпричиняване, съдът има широка свобода. „Така той винаги може да съизмери по такъв начин обезщетението с вината на отговорния и с вината на пострадалия, че да задоволи изискванията на правното чувство, без да изключва напълно всяка отговорност и без да присъжда пълно обезщетение“⁵. Независимо дали може да се приеме безрезервно критерият относно тежестта на вината, който Апостолов използва, заслужава внимание виждането му, че съдилищата трябва да използват свободата на решаване, с която разполагат при определяне на паричното обезщетение и преценката на евентуалното съпричиняване, за да намерят във всеки случай изход, „който би осигурил практически най-целесъобразният компромис между противоречивите интереси на страните. При тази дейност те трябва да се ръководят от две начала: че интересът на увредения трябва да бъде по възможност най-добре задоволен и че това не бива да става за сметка на жертви от страна на отговорния, които биха били обективно несъразмерни с резултата, който пострадалият ще получи“⁶.

От изложените становища в теорията може да се направи категоричният извод, че оценката на увредения по отношение на претърпените неимуществени вреди, която намира своя материален израз в петитума на исковата молба, не е и не може да бъде ограничителен критерий за свободното определяне на размера на справедливото обезщетение от страна на съда. Аргумент в подкрепа на това виждане е и разпоредбата на чл. 235, ал. 3 ГПК, съгласно която, при постановяване на решението съдът е длъжен да вземе предвид и фактите, настъпили след предявяване на иска, които са от значение за спорното право. Тази норма, както и чл. 82 ЗЗД и чл. 51, ал. 1 ГПК, дават основание на Калайджиев да приеме, че ако паричната оценка на вредата се е изменила след настъпването на вредата, включително след предявяването на иска, съдът трябва да обсъди тази промяна и да основе решението си на нея, независимо от това дали оценката се е повишила или

³ Вж. Диков, Л. Курс по гражданско право. Облигационно право. Обща част. Т. III, фототипно издание, С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2015, с. 118.

⁴ Апостолов, И. Облигационно право. Част първа. Общо учение за облигацията., фототипно издание, С.: Издателство на БАН, 1990, с. 112.

⁵ Пак там, с. 117.

⁶ Пак там, с. 125.

понижила, въз основа на събраните доказателства по делото⁷. Поради това трудно може да се приеме, че определеният от ищеца размер на претендираното обезщетение ограничава съда при задължението му за определяне на действителния размер на вредата.

Вярно е, че в съответствие с чл. 6, ал. 2 ГПК от ищеца се очаква да оцени причинените му неимуществени вреди като конкретизира искането си, включително от отношение на размера на търсеното от него парично обезщетение. Размерът на паричното обезщетение, предявено с исковата молба, има значение за определянето на родовата подсъдност съобразно правилото на чл. 104, т. 4 ГПК, за размера на дължимата съобразно чл. 71 и сл. ГПК и, разбира се, с оглед на забраната за произнасяне *plus petitum*. От диспозитивното начало в гражданския процес, обаче, по никакъв начин не следва, че ищецът може да замени съда при определяне на справедливото обезщетение. Това е изключено от ясната разпоредба на чл. 52 ЗЗД. Поради това, решаващата дейност на съда при определяне на размера на действителната вреда не е обусловена от поисканото от ищеца и съдът не може да бъде ограничен при определяне на размера на обезщетението по справедливост от поисканото в исковата молба. Той е ограничен единствено по отношение на обстоятелството, че трябва да съобрази определения от него размер на действителната вреда с искането на ищеца, и да присъди толкова, колкото е поискано, ако оценката на действителната вреда надвишава оценката на ищеца.

Ако бъде последователно възприето виждането, че съдът е обвързан от поисканото в исковата молба и е ограничен при преценката на действителния размер на вредата, той би следвало във всеки случай, когато вредата е установена, да съобразява оценката на ищеца, включително в случаите, когато размерът на действителната вреда е по-нисък от поискания, и да присъжда поискания размер. Намаляване следва да е възможно единствено при установено съпричиняване. Едва ли това е и целеният с тълкувателното решение резултат, а и този резултат не съответства на чл. 52 ЗЗД.

Допълнителен аргумент в подкрепа на горното разбиране е и чл. 162 ГПК, който дава възможност на съда по своя преценка да определи размера на иска, ако той е установен в своето основание, но няма достатъчно данни за неговия размер. Тази разпоредба е редакционно идентична с чл. 130 ГПК (отм.) и продължава законодателната традиция, установена от Закона за гражданското съдопроизводство от 1930 г., с която на съда се възлага

⁷ Калайджиев, А. Облигационно право. Обща част. 8 прераб. и доп. изд. С.: Сиби, 2020, с. 410.

задължението сам да определи размера на предявения иск в случай на трудност при неговото установяване.

Съгласно чл. 168 ЗГС когато представеното от страните доказателство за установяване размера на доказана вреда или загуба, или на някое друго в основата си неоспорено или доказано вземане, не е дало задоволителен резултат, или е явно, че няма да даде такъв резултат, съдът определя този подлежащ на съдебно установяване размер по-свободна оценка с оглед на всички обстоятелства по делото, отнасящи се за същия предмет.

От формулировката на чл. 168 ЗГС е видно, че законодателят урежда забрана за съда предявеният иск да бъде отхвърлен, ако размерът му не е доказан, именно основно в хипотезата на определяне на действителния размер на претърпените вреди. Съгласно практиката на Върховният касационен съд по приложението на тази разпоредба, условието за прилагане на чл. 168 ЗГС е основанието да бъде доказано. Когато това е налице, съдът не може да отхвърли иска поради недоказаност на неговия размер, а трябва да определи тази стойност, дори като се основе на своето чувство за справедливост⁸.

Присъствието на разпоредбата на чл. 162 ГПК в действащото българско законодателство налага превес на становището, поддържано от част от съставите на ВКС, че съдът не е обвързан от поисканото от ищеца при определянето на размера на действителната вреда. Всъщност, именно въз основа на тази разпоредба съдът изчислява и размера на съпричиняването. Той не е обвързан от становището на ответника по този въпрос. Възприемането на противното становище би имало за практически резултат единствено завишаване на размера на претендираните от увредените лица обезщетения за неимуществени вреди, за да бъде избегната грешката в тяхната оценка при оразмеряването на болките и страданията, пряка последица от правонарушението.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВИСШИЯ
АДВОКАТСКИ СЪВЕТ:

ИВАЙЛО ДЕРМЕНДЖИЕВ

⁸ Така решение № 371/ 1931 г. на ВКС, II г.о. и решение № 28/ 1945 г. на ВКС, III г.о., цитирани по **Сталев, Ж., М. Андреев.** Закон за гражданското съдопроизводство със синтез на юриспруденцията. [Сб. анот. закони. Т. 1, ч. 3]. С.: Издание на Фонда за подпомагане на студентите във висшите учебни заведения в България, 1946, с. 137